

## **СИСТЕМНИЙ ТА БІХЕВІОРИСТСЬКИЙ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ**

### **Анотація**

Розглянуто окремі методологічні підходи щодо визначення категорії адміністративно-правового режиму. Через системний та біхевіористський підхід адміністративно-правовий режим визначається як складна юридичною конструкція, особливий порядок правового регулювання визначеної групи суспільних відносин, з визначенням особливого адміністративно-правового статусу суб'єктів вказаних суспільних відносин, з використанням специфічного набору методів і способів, типів правового регулювання, що запроваджується з визначеною метою. Доведено, що адміністративно-правовий режим, як категорія правової системи має дуже велике значення, оскільки виступають певним комплексом юридичних засобів завдяки яким здійснюється реалізація механізму правового регулювання. І тому, визначення правового режиму і його ознак важливе як практичної, так і з теоретичної точки зору.

**Ключові слова:** методи дослідження, системний підхід, біхевіористський підхід, адміністративно-правовий режим, правове регулювання.

### **Коваленко Н.В. Системный и бихевиористский подходы к определению понятия административно-правового режима**

#### **Аннотация**

Рассмотрены отдельные методологические подходы определения категории административно-правового режима. Через системный и бихевиористский подход административно-правовой режим определяется как

сложная юридическая конструкция, особый порядок правового регулирования определенной группы общественных отношений, с определением особого административно-правового статуса субъектов указанных общественных отношений, с использованием специфического набора методов и способов, типов правового регулирования, что вводится с определенной целью. Доказано, что административно-правовой режим, как категория правовой системы имеет важное значение, поскольку выступает соответствующим комплексом юридических средств, благодаря которым осуществляется реализация механизма правового регулирования. И потому, вопрос определения административно-правового режима и его составляющих важен как с практической, так и с теоретической точек зрения.

Использование системного подхода предполагает рассмотрение правовых явлений как целостной совокупности различных элементов (составляющих частей), которые взаимодействуют между собой и окружающей природной средой. Бихевиористский подход акцентирует внимание на исследовании и интерпретации государственных и правовых явлений с позиций доминирующего значения их поведенческих характеристик, а именно изменения своих состояний в зависимости от внешнего влияния и, наоборот, изменения внешней среды соответственно закономерностям развития.

**Ключевые слова:** методы исследования, системный подход, бихевиористский подход, административно-правовой режим, правовое регулирование.

**Kovalenko NV System and behaviorist approaches to the definition of  
administrative-legal regime  
annotation**

Are considered separate methodological approaches defining the category of administrative and legal regime. Through the system, and the behaviorist approach is administrative-legal regime is defined as a complex legal structure, a special procedure for the legal regulation of a certain group of public relations, the

definition of special administrative-legal status of the subjects of these social relations, using a specific set of methods and techniques, types of legal regulation that is introduced with a purpose. It is proved that the administrative pravovy rezhim as kategoriya pravovoy sistemy has great-value, posloлку acts accordingly kompleksom legal means by which carried realizatsiya mehanizma pravovogo regulirovaniya. And therefore, the question of the definition of administrative pravovogo rezhima and its components is important both from a practical and a teoreticheskoy tochek view.

Using the System campaign involves consideration of legal phenomena as an integrated set of different bits and pieces (component parts), which interact with each other and the natural environment. Bihevioristsky campaign focuses on research and interpretations of state and legal phenomena from the standpoint of the dominant values of their behavioral characteristics, namely svoih change states depending on external influences and, on the contrary, changes in the environment, respectively the laws of development.

**Key words:** research methods, systematic approach, the behaviorist approach, administrative and legal regime, the legal regulation.

Конституційні принципи демократії, гуманізму, справедливості, плюралізму, які впливають на громадянське суспільство в цілому, все більшою мірою знаходять своє втілення в правовому регулюванні. Але наявність правової реформи передбачає управління самою реформою, оскільки, однією з основних завдань є необхідність її планування, оформлення в систему правових норм і інститутів, попереджати правові колізії юридичними засобами, що можуть виникнути у майбутньому, і в подальшому – впровадження її у життя.

Реформування особливим чином впливає саме на оновлення ролі права, на вдосконалення законодавчої бази, і відповідно, на зміни у характері правового регулювання. . Відповідно без вдосконалення вказаних критеріїв не можна забезпечити більш ефективного проведення економічних,

соціальних, політичних, правових та інших реформ. Вони, на сьогоднішній день, мають як позитивні наслідки (встановлення інституту захисту прав і свобод людини і громадянина, свобода підприємства, відтворення приватної власності і т.д.), так і негативні (нестабільність законодавства, занепад галузей народного господарства). В зв'язку з цим, найактуальнішим питанням стають саме заходи держави щодо забезпечення кращого функціонування громадських і державних інститутів, захист прав і свобод людини і громадянина. Вказані умови вимагають зміняючості правового регулювання, створення юридичного механізму і правових режимів, які закладаються законодавцем і дозволяє органічно поєднувати юридичні засоби, адаптуючи їх до конкретних ситуацій.

Вказані вище умови вимагають оновлення правових режимів, пов'язаних з реформуванням державних інститутів, переорієнтацією на більш досконаліші методи правового регулювання, зміною системи юридичних засобів. В останній час правовий режим виступає однією з найбільш вживаних категорій юридичної науки. Вона широко використовується у законодавчих актах України та набуває через це нормативного значення.

Проблемі правового режиму приділяли увагу відомі вчені теоретики права, зокрема, С. С. Алексєєв, М. І. Байтін, Д. М. Бахрах, В. В. Борисов, В. М. Горшенєв, В. Б. Ісаков, А. М. Колодїй, О. Д. Крупчан, П. В. Косминіна, В. В. Липень, О. В. Малько, М. І. Матузов, Л. О. Морозова, С. П. Погребняк, П. М. Рабінович, О. С. Родіонов, Р. Б. Сивий, О. Ф. Скакун, Ю. О. Тихомиров, Є. О. Харитонов, Е. Ф. Шамсумова та інші автори. Окремі аспекти проблематики правового режиму проаналізовано в працях українських учених, зокрема, в роботах Ю. Є. Атаманової, С. В. Бобровник, І. В. Жилінкової, Н. В. Коваленко, Н. С. Кузнецової, В. В. Лемака, В. Я. Настюка, С. М. Олейнікова, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, А. С. Спаського, Л. В. Таран, Л. В. Томаш, Я. М. Шевченко, Ю. С. Шемшученка, В. Я. Яроцького та інших.

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі опрацювання існуючих наукових підходів до дослідження поняття «адміністративно-правовий режим» розкрити сутність і зміст адміністративно-правового режиму як одного з ключових понять правової науки.

Необхідно зазначити, що для того щоб прийти до певного висновку після вивчення наукових підходів до визначення поняття правового режиму, треба визначити систему методологічних підходів.

Питанню виявлення та співвідношення методологічних напрямів приділяється значна увага лише у філософських та деяких природничих науках, тоді як у державно-правових науках це питання майже не розглядається. Сказане стосується не лише вітчизняної, а й зарубіжної юридичної наукової літератури. Чомусь у центрі уваги юридичних наук перебуває питання виявлення та вивчення політичних, а не методологічних напрямів.

На нашу думку, для більш широкого визначення поняття правового режиму, необхідно виокремити декілька методологічних підходів, завдяки яким, можливо буде визначити окремі особливості поняття за кожним підходом.

Методологічні підходи дуже взаємопов'язані між собою, і також, місять у собі різноманітні взаємозалежні методи, які у свою чергу, пов'язані між собою, серед яких один або декілька є головними, а всі інші підпорядковані їм, залежні від них, мають допоміжний характер. Ми вважаємо, що необхідно виділити наступні методологічні підходи для розкриття поняття правового режиму:

1) системний підхід. Використання цього підходу припускає розгляд державних і правових явищ як цілісних сукупностей різноманітних елементів (складових частин), що взаємодіють між собою і навколишнім середовищем. До головних положень цього підходу відносяться такі:

- державно-правові явища як проекти зовнішнього світу та предмети пізнання мають цілісний характер, це обумовлює наявність у них таких властивостей, які не зводяться до суми властивостей їх частин.

- елементи будь-якого державного-правового явища, які є системою, взаємопов'язані між собою, так само як і кожне явище з множиною інших систем, причому інтерпретація (визначення) властивостей елементів чи систем залежить від властивостей системного цілого, частиною якого вони є.

- будь-яке державно-правове явище має динамічну природу, тобто йому властиві процеси виникнення, становлення, розвитку, зміни та припинення існування.

- функціонування та розвиток цих явищ здійснюється в результаті взаємодії з зовнішнім середовищем при приматі (домінуванні) внутрішніх закономірностей (його саморозвитку) над зовнішніми чинниками та закономірностями.

При використанні методології системного підходу досліджуються статичні, структурні, динамічні компоненти та властивості, їх внутрішні та зовнішні прояви, генетичні та функціональні зв'язки, взаємодії з середовищем за допомогою методів аналізу, синтезу, функціонального, структурного та інших. Головними категоріями, які використовуються в системному дослідженні є: елемент, частина, ціле; внутрішнє - зовнішнє; аналіз - синтез; статика - динаміка; склад - структура; зв'язки - відносини; властивості тощо, а відповідно в поняттях юриспруденції: правова система, система органів держави, система права.

2) поведінковий (біхевіористський) підхід. Даний підхід акцентує увагу на дослідженні й інтерпретації державних і правових явищ з позицій домінуючого значення їх поведінкових характеристик, тобто процесів взаємодії з навколишнім середовищем, зокрема, зміни своїх станів в залежності від зовнішнього впливу і, навпаки, зміни зовнішнього середовища відповідно до закономірностей свого розвитку. Результатом і предметом юридичних досліджень в межах даного підходу є правомірна і протиправна

поведінка, правова активність, правова діяльність, судова діяльність, юридична діяльність, правове спілкування [1, с.80].

Правовий режим, як категорія правової системи має дуже велике значення, оскільки виступають певним комплексом юридичних засобів завдяки яким здійснюється реалізація механізму правового регулювання. І тому, визначення правового режиму і його ознак важливе як практичної, так і з теоретичної точки зору.

Необхідно розібрати правовий режим за кожним методологічним підходом і з отриманих даних виділити загальні особливості і властивості. Першим методологічним підходом ми зазначили системний підхід, який на думку, є досить суттєвим оскільки даний підхід передбачає наявність системи у будь – якому правовому явищі, які взаємодіють між собою і розвиваються.

Під терміном «правовий режим» слід розуміти певний порядок правового регулювання, який втілюється у життя за допомогою поєднання методів, типів використаних для його здійснення способів, форми правового регулювання.

Як вже зазначалось вище, сьогодні Україна перебуває на етапі реформування, яке особливим чином впливає на оновлення ролі права і на вдосконалення законодавчої бази, що першочергово впливає на правові режими, тобто зміни у характері правового регулювання. Ми погоджуємося з думкою Д.Д. Коссе, який зазначив, що для забезпечення основних принципів того чи іншого правового режиму, необхідне їх оновлення відповідно до викликів сучасності, пов'язаних із зміною системи управління, суб'єктів та об'єктів права, з розвитком форм власності, підприємницької діяльності, зміною пріоритетів в системі юридичних цінностей, методів та засобів [2].

Головна особливість полягає в тому, що у будь-якому разі правовий режим встановлюється, змінюється, припиняється та забезпечується правом. Поза правовою системою він не може існувати апріорі. Поза правовою системою діють режими, які не передбачають юридичного втручання в

регулювання відносин та не врегульовані правовими нормами. При цьому неможливо розглядати сутність правового режиму і поза межами впливу політичних процесів та фактів. Та й взагалі неможливо визначити такий правовий режим, який би був встановлений поза політичною волею держави, інакше така держава не є суверенною.

С. С. Алексєєв, який є одним із теоретиків правових режимів, визначає правовий режим як порядок регулювання, виражений у багатоманітному комплексі правових засобів, що характеризують особливе поєднання дозволів, заборон і позитивних зобов'язань та створюють особливу спрямованість правового регулювання. Дослідник стверджує, що в рамках кожного правового режиму задіяні всі первинні елементи правової матерії (способи правового регулювання), але в кожному режимі один із способів, як правило, є домінантним і створює особливу юридичну спрямованість правового регулювання. Фундамент правових режимів складають загальні дозволи і загальні заборони, а точніше, типи правового регулювання, що базуються на них [3, 373–374]. Характеризуючи правовий режим, автор також акцентує увагу на вираженні у ньому ступеня жорсткості правового регулювання, наявності певних обмежень або пільг, допустимого рівня активності суб'єктів, меж їхньої правової самостійності [3, 375]. На нашу думку, це визначення цілком зрозумілим, але одне питання залишається: які потрібні засоби для того, щоб правовий режим функціонував.

Необхідно зазначити, що правовий режим є частиною державного та політичного режиму, до першого входить сукупність методів влади, а до другий відображається як сторона політичної системи суспільства. В.Б. Ісаков зазначив, що саме за допомогою правових режимів затверджується та реально здійснюється політичні та державні режими. При цьому, правові режими безпосередньо відображають важливі елементи правової політики держави. При цьому правовий режим це невід'ємна якість влади, її устрою, функціонування, соціальної направленості [5].

Отже, розглядаючи поняття саме за системним методологічним



підходом у якому головними категоріями зазначено приналежність до системи права, системи органів державної влади, динамічної природи і т.д., ми дійшли такого висновку: адміністративно-правовий режим – це категорія правової системи, яка не може існувати поза нею апріорі, оскільки встановлюється, змінюється, припиняється та забезпечується правом і яка у своєму арсеналі має певний комплекс юридичних засобів завдяки яким здійснюється реалізація механізму правового регулювання і результат дії якого буде залежати від забезпечення оновлення нормативно – правової бази відповідно до викликів сучасності і забезпечення принципів правового режиму. Йому притаманне особливе поєднання дозволів, заборон і позитивних зобов'язань та створюють особливу спрямованість правового регулювання. Також, за даним підходом необхідно зазначити, що адміністративно-правовий режим є частиною державного та політичного режиму, оскільки правові режими безпосередньо відображають важливі елементи правової політики держави. При цьому правовий режим це невід'ємна якість влади, її устрою, функціонування, соціальної направленості.

Другим методологічним підходом ми зазначили поведінковий підхід. На нашу думку, даний підхід є суттєвим, оскільки він акцентує увагу на дослідженні взаємодії державних і правових явищ з навколишнім середовищем, а саме з суспільством, і результатом дослідження є вплив на поведінку суспільства при дії правових режимів.

Правовий режим як самостійну категорію правової системи можна розглядати в декількох аспектах. Так, правовий режим, можна визначити як різновид соціального режиму. Даної думки притримується І.О. Соколова і зазначила, що правовий режим – це соціальний режим певного об'єкта, закріплений правовими нормами й забезпечений сукупністю юридичних засобів, головна особливість якого полягає в тому, що він створюється, закріплюється, регулюється правом і заснований на праві. Правовий режим характеризується не лише спрямованістю правового регулювання, а й

ступенем його сприятливості або несприятливості для інтересів різних суб'єктів права, а тому й жорсткості юридичного регулювання, є особливою атмосферою, специфічною формою, підсистемою правового регулювання [4].

З цією думкою також погоджується Морозова Л.А., яка зазначила, що правовий режим визначається як результат регулятивного впливу на суспільні відносини системи (визначеного переліку) юридичних засобів, які притаманні конкретній галузі права та забезпечують нормальне функціонування цього комплексу суспільних відносин» [10].

Також, необхідно звернутись до особистого висновку Алексеева С.С. (зазначено вище), що фундамент правових режимів складають загальні дозволи і загальні заборони, а точніше, типи правового регулювання, що базуються на них [5, 373–374]. Характеризуючи правовий режим, автор також акцентує увагу на вираженні у ньому ступеня жорсткості правового регулювання, наявності певних обмежень або пільг, допустимого рівня активності суб'єктів, меж їхньої правової самостійності [5, 375].

Думку Алексеева С.С. підтримують також такі науковці, як М. І. Матузов та О. М. Малько, які пропонують визначати правовий режим як особливий порядок правового регулювання, що виражається в певному поєднанні юридичних засобів, що створюють бажаний соціальний стан, конкретний ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права. Вони вважають, що правовий режим покликаний впорядковувати соціальні процеси і стани, і сам є правовим станом, але у той же час зазначають, що він є функціональною характеристикою права [6, 16–17].

Е. Ф. Шамсумова вказує, що у широкому розумінні правовий режим визначається як особливий порядок законодавчого врегулювання діяльності або поведінки в різних сферах суспільних відносин або на певних об'єктах, який включає в себе встановлення механізму забезпечення фактичної реалізації системи дозволів, стимулів, нормативів, гарантій, заборон, обмежень, зобов'язань, а також їх компетентне виконання і застосування

заходів примусу і притягнення винних до відповідальності. У вузькому розумінні правовий режим пропонується тлумачити як закріплене в нормах права особливе поєднання юридичного інструментарію, що характеризується наявністю певних умов, конкретністю (визначеністю) суспільних відносин, що має корисну для держави і суспільства мету [7].

О.М. Бокій визначає правовий режим як особливу форму правового регулювання, котра охоплює систему правових засобів, що використовуються залежно від установлених юридичних цілей і суспільних факторів [8, 9].

Ми погоджуємося з думкою Ю.П. Пацурківського, який вважає, що за доцільне звернути увагу на методологічний аспект досліджуваної проблематики. Правові засоби - це інструменти, за допомогою яких здійснюється державний вплив на певні суспільні відносини. Метод регулювання є поєднанням прийомів та способів використання відповідних засобів, щодо конкретних умов. Окремі правові засоби з методологічної точки зору можуть по-різному використовуватися в процесі правового регулювання. Поєднання засобів та методів визначає ступінь державного втручання в сферу приватних інтересів та характеризує режим правового регулювання суспільних відносин. Тобто, правове регулювання може здійснюватися з використанням різних правових режимів [9]. Важливо вказати на спорідненість правових конструкцій категорії правового режиму та категорії правового інституту [11].

Отже, розглядаючи поняття адміністративно-правового режиму за поведінковим методологічним підходом і звертаючи увагу на висновки науковців, ми дійшли такого висновку: він може розглядатися як соціальний режим і визначається як результат регулятивного впливу а суспільні відносини системою юридичних засобів, а також забезпечення нормального функціонування суспільних відносин в рамках правового режиму. Особливістю адміністративно-правового режиму є те, що він характеризується ступенем його сприятливості або несприятливості для інтересів різних

суб'єктів права, а тому й жорсткості юридичного регулювання, є особливою атмосферою, специфічною формою, підсистемою правового регулювання.

За даним підходом головною метою адміністративно-правового режиму є застосування особливого порядку правового регулювання, що виражається в певному поєднанні юридичних засобів, які мають створити бажаний соціальний стан, конкретний ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права.

### **Список використаних джерел**

1. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) / С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров. - Навчальний посібник / К.: Знання, 2005.- 655 с.
2. Коссе Д.Д. Правовий режим та механізм правового регулювання: ознаки та співвідношення: ознаки та співвідношення / Д.Д. Коссе // Держава і право. - №44. – с. 25 – 31.
3. Алексеев С. С. Право. Азбука. Теория. Философия. Опыт комплексного исследования [Текст] / С. С. Алексеев. – М. : “Статут”, 1999. – 712 с.
4. Соколова І.О. правовий режим: поняття, особливості, різновиди : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / І.О. Соколова. – Харків, 2011. – 23с.
5. Исаков В.Б. Механизм правового регулирования и правовые режимы // Проблемы теории государства и права. - М., 1987. - С. 261.
6. Колобов Р. Ю. Категории “метод правового регулирования” и “правовой режим” в международном частном праве / Р. Ю. Колобов // Сибирский юридический вестник. – 2004. – № 4
7. Шамсумова Э. Ф. Правовые режимы : Теоретический аспект : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Шамсумова Эмма Файсаловна; УрГЮА : 12.00.01 – Екатеринбург, 2001. – 24 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=99702>

8. Бокій О. М. Адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Бокій Олександр Миколайович; Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України. – Київ, 2010. – 21 с.
9. Пацурківський Ю.П. Теоретичні проблеми розуміння сутності категорії правовий режим / Ю.П. Пацурківський // Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Право. - 2013. - Вип. 6. - С. 105-111. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vmdu\\_pr\\_2013\\_6\\_17.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vmdu_pr_2013_6_17.pdf)
10. Морозова Л.А. Конституционное регулирование в СССР. – М., 1985.- С. 123.
11. Методологічні підходи до визначення поняття адміністративно-правового режиму / Н. В. Коваленко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2014. - № 1. - С. 170-177.